

Tina Beattie: Feminizmus vatikáni stílusban

A férfiakról és nőkről szóló új vatikáni irat arra mutat rá, hogy a feministák és az Egyház között több közös vonás is létezik, mint gondolnánk, de a katolikus teológia még adós a nő szakrális természetének leírásával.

A világi sajtó megjósolható előítélettel fogadta a Vatikán múlt héten közreadott levelét a nőkről. „A pápa figyelmezteti a feministákat; a püspököknek megmondták, legyenek kemények a társadalmi nem vonalán” – hirdette a Guardian főcíme. Christina Odone, a New Statesman helyettes szerkesztője a BBC-nek adott interjújában úgy írta le a levelet mint afféle teljes történelmi fordulatot visszafelé. Ez az irat úgy fémjelzi majd a pápát mint újszülött feministát, egy csodálatra méltó hordozható végrendeletet”.

A levél valóban józan észre és nagy éleslátásra is vall, de a feminizmus képviselőit illetően egyoldalú, és számos problematikus igényt támaszt. Megkockáztatja, hogy a katolikus hierarchiát anakronisztikusabbnak láttatja a nőket illetően, mint valaha. Melyik másik intézmény mert volna alkotni egy iratot egy csoport férfi (a Hittani kongregáció, aláíró Joseph Ratzinger) által, másoknak (a világ püspökeinek) címezve anélkül, hogy egyetlen nőtől származó gondolatra, ötletre hivatkoznék? S mivel adott, hogy a mű a címében „a férfiak és a nők együttműködéséről” szól „a társadalomban és az egyházban”, ez a nőekkel való együttműködés enyhén szólva nevetséges.

De én föltételezem, hogy sokan közülünk, akik többé-kevésbé igazhitűen megmaradunk az Anyaszentegyházban, miközben oly sokan elhagyják, azért tudunk nevetni ezen, mert fejlett a humorérzékünk és megtanultunk együtt élni az egyház sajátos *idioszinkrízisével*.

Az elmúlt ötven évben némi elmozdulás volt érzékelhető abban, amilyen megértést tanúsított az egyház az emberi szexualitás és a társadalmi nem iránt, jórészt annak is köszönhetően, hogy a jelenlegi pápa [II. János Pál] fejlődött azóta, hogy kezdő egyházmegyes papként házaspárokkal foglalkozott. Hans Urs von Balthasar is jelentős teológiai befolyást gyakorolt erre a területre. Ez a levél mégis olyan szövegösszefüggésben olvasandó, amit a katolikus teológiában éppen születő tendencia jegyében, olykor új feminizmusként is emlegetnek (bár jó néhányan nagyon is konzervatívnak tartják), a *Communio* című folyóirattal hoznak összefüggésbe, és olyan szerzőkkel, mint Prudence Allen, Francis Martin, David Schindler és Michelle Scumacher.

Merítve a pápa 1979-80-ban tartott katekéziseiből a Teremtés könyvéről, a levél úgy érvel, hogy az emberiség, a férfi és nő Isten képére teremtett mint mások számára szóló ajándék. Megerősíti a szexuális különbséget mint mélyen a férfiba és nőbe írt valóságot és mint a személyiség alapvető összetevőjét. Amíg a férfi és a nő egymás számára teremtett a kölcsönösen önátadó szerelem jegyesi viszonylatára, az eredeti bűn uralkodáshoz, vetélkedéshez, a nemek közötti erőszakhoz és ellenségeskedéshez vezetett, és ezt csak Krisztusban lehet meghaladni. A nő az, aki „az ő legmélyebb és eredeti létében” „másokért” létezik, és ő az, aki sajátosan megbízott a szeretet és az élet gondozásának hivatásával. Ez közeli kapcsolatban van a nő fizikai, anyaságra való képességével, de a levél hangsúlyozza, hogy az anyaság nem redukálható egyszerűen a fizikai életadásra. A szűzi és az anyai hivatás egymást világítják meg, mert mindkettő spirituális és konkrét dimenziója az önmaga odaadásának. Mindazonáltal, földézve a nő elsődleges megfelelését az emberi viszonylatokban, különösen is a családban, a levél úgy érvel, hogy a család és a munkahely közötti viszony nők és férfiak esetében különböző. Ez annyit jelent, hogy a nőt úgy tekinti

mint aki a háztartásra hivatott, biztosítja is őt, hogy „nem szabadna a nőket emiatt hátrányos helyzetbe hozni a társadalomban, sem anyagilag büntetni”. Ugyanakkor azok a nők, akik nem otthon dolgoznak, legyenek képesek így tenni anélkül, hogy áldozattá válnának családjuk jólétének oltárán, és ennek át kell alakítania a társadalom magatartásformáit és értékrendjét, szervezeteit. Ez fontos, mondja a levél, mivel a nők bevonása a közélet valamennyi szintjén szükséges, hogy a világ gazdasági és szociológiai problémái megújult megoldásokat keressenek.

Sok minden rezonál itt a feminista elvekkel, különösen a munka és a család remek szétválasztása. Vannak olyan feministák, akik talán meghökkennek azon, hogy a levél a szexuális különbséget alapvetően az emberi természetbe kódolt valamiként értelmezi, de a keresztények bizonyára meg tudják erősíteni a test kapacitását az igaz kinyilatkoztatásra. Bárha elég átláthatatlan a viszony a természet és a kultúra, vagy a szex és a gender között (és a feministák nem egyszerűsítik le ezt a kérdést úgy, ahogyan a levél sugallja – sokan csak most tudatosítják a kapcsolatot a maga teljességében a biológiai és a társadalmi nem között), a keresztények inkább a test természetes képességei és irányulásai mellett, mint ellen dolgoznak, vagyis meg tudják érteni, hogy mit jelent az, ha egy szexuális (biológiai nemmel rendelkező) személy Isten képmására van teremtve.

Föltételezem, hogy a néhány túl gyors feminista reakció erre a levélre annak tudható be, hogy valamiféle romanticizálásként fogják fel a levél felszólítását a lényegbevágóan önátadó női természetről. Ilyen sztereotípiák születnek mindenkor abból, amikor egy csak férfiakból álló gyülekezet egy csoportnyi cölibátusban élő tagja nyilatkozik a női lélekről és természetről. De a feministák többsége egyetért azzal, hogy a nők hajlékonyabbak a férfiaknál, és az is közös az ortodox katolicizmusban és a feminista elméletek többségében, hogy hisznek abban, hogy ez a hajlékonyság az emberiségnek jobb mintája, mint a mai társadalom maskulin individualizmusa.

Az a gondolat, hogy a nők, akár természetük, akár nevelésük által szívesebben irányulnak a gondoskodás felé, és hogy a nők már csak természetüknél fogva is intuitívabbak a férfiaknál, rokon sok feminista elveivel. Az a remény, hogy a nőknek ez a nagyobb részvétele a közéletben javítani fog a mai társadalom erőszakos és kizsákmányoló jellegén, szintén közös a pápában és a feministákban. Amióta a hierarchia elismerte az emberiesítésnek ez a szükségessége összefügg a nők befolyásos jelenlétével, elmozdulás érezhető abban az irányban, hogy az egyház (a kúria) néhány intézményébe gondosan kiválasztott nőket is bevonnak.

Azt is el kell ismerni, hogy a feminizmus nem teljesen fogadja el, a nők többsége számára, hogy a család maradjon a női önazonosság, önértékelés és elkötelezettség kulcsa. Ezek a feministák úgy ábrázolják a családot és a házasságot mint vallási értékek által fenntartott és sugalmazott patriarkális építményt, amely a nőket nagyjából a házi rabszolga szintjén kezeli. Nem is akarják fölismerni, hogy a házasság és az anyaság mélysegesen gazdagító tapasztalatok sok nő számára, lehetővé téve számukra, hogy kifejezzék szeretetüket, szexualitásukat és képességeiket egy elkötelezett és hűséges kapcsolat összefüggésében. Amikor elismeri, hogy nem ez az egyetlen módja egy-egy nő kiteljesedésének, a levél újraértelmezi a szüzesség és az anyaság ősi hivatásait, és nyitva is hagyja ezeket az utakat. Például, amikor bölcsen kerül a fogamzásgátlás említését, mintegy ajtót nyit abba az irányba, hogy az egyház számításba veszi a szexuálisan még aktív nőket, aki nem anyák – s ez igazán szokatlanul új dimenziója az utóbbi idők katolikus gondolkodásának.

Ámde anélkül, hogy tagadnánk ezeket a fontos szempontokat, a dokumentum mélységesen problematikus mégis. Hivatkozik arra, hogy „az egyik nem uralkodik a másikon”, de nem határozza meg a kiterjedést, amelyben ez a férfiak által a nők feletti uralkodás megnyilvánul keresztény vagy nem keresztény kultúrákban és vallásokban. Vagyis hiányzik a történelmi összefüggés, amely némi legitimációt kölcsönözne a feminizmusnak, és annak kiterjesztése az olyan teológiára, amely a hagyományostól eltér, és ez nem kevéssé a feminizmus befolyásának köszönhető. Nem említi a családon belüli erőszakot, a szexuális erőszakot sem mint sürgető lelkipásztori női problémákat az Egyházban, és nem szól semmit a férfiak otthoni felelősségvállalásairól. Kutatások jelzik, hogy bár a nők hosszú órákon át házon kívül tartózkodnak, még mindig ők végzik a házimunka nagy részét és a gyermekgondozást. Mikor egy anya egyensúlyozni kényszerül a munka és a család között, szüksége van az apa aktív részvételére ezekben a munkákban. És megfontolandó az is, hogy a munkavállalás sok nő számára nem szabad választás kérdése, hanem gazdasági szükségszerűség, s a végletekig elcsigázza őket a sok teljesíthetetlen igény, a férj szükségleteinek, a gyermekek és mások igényeinek kielégítése, a kemény munka és az érte kapott alacsony bér. Vágyálom ilyen körülmények között azt javasolni a nőknek, hogy „örizze a jószág mély intuícióját életében, és ossza szét magát mások védelmében és nevelésében”.

Mivel mind a feministák, mind a Vatikán folytatja munkáját a kultúra átalakításáért, és minden bizonnyal több közös is van ebben a munkában, mint sokan gondolnák, a püspökök egyformán figyelhetnének a férfiak és a nők felelősségére. Ez megkívánja a nők jólétét támadó társadalmi és a családi feltételek valóságnak megfelelő elemzését az egyházban és a világban.

Ám e levél elsődlegesen nem a férfiak nők elleni erőszakáról szól, hanem a feminizmustól való félelelről. A feministák – állítja a levél – „erősen hangsúlyozzák a nő alárendelt helyzetét, azzal a céllal, hogy tiltakozó magatartást ébresszenek”, érvel, hogy a „nő, hogy önmaga lehessen, a férfi ellenfeleként jelenik meg”, és hiszi, hogy „a hatalom visszaéléseire a hatalom megszerzéseinek stratégiájával válaszol”. Ez úgy hangzik, mint megkésett reakció Mary Daly katolikus teológus írásaira, aki a radikális szeparatista feminizmus képviselője volt a 70-es, 80-as években. De a feminizmus sokkal szerteágazóbb és komplexebb mozgalom annál, hogy ennyire le lehetne egyszerűsíteni és ilyesmivel általánosan vádolni. Vannak olyan formái, amelyek nem illeszthetők be a keresztény hitbe, de sok olyan feminista is van, akik az egyház tanítása iránti kritikus hűséggel dolgoznak, és akik e levél sok gondolatával egyet is értenek. Megtagadni az ő közreműködésüket a keresztény teológiába és gyakorlatba, elutasítani mindenestül csak újabb kiszorítása, hallgatásra ítélese a nőknek, valamint annak látszatát kelti, hogy a férfiak jobban ismernek bennünket, mint mi magunk.

Ezzel a levéllel kapcsolatban a legmélyebb probléma nem szociológiai, hanem teológiai. Az a hit ugyanis, hogy a két nem között lényegi a különbség, nem része a katolikus hagyománynak. Ágoston idejétől kedve a nyugati egyház a szexuális különbséget az emberi lét örökös dimenziójának tekinti, de hagyományosan azt is tanítja, hogy a férfi és nő közötti különbség inkább fokozati, semmint lényegi. Annak, hogy Krisztus férfi volt, nem az az értelme, hogy a férfi test ontológiailag különbözik a nőtől, hanem, hogy a férfi test ugyanannak a dolognak a tökéletesebb változata.

Manapság, a hierarchia a szexuális különbözőség értelmezését a komplementaritással váltotta fel (a nemek egyenértékűek, de mások), az Egyháznak új igazolást kellett találnia a nők kizárására a papságból. Ezek egyikeként a papság lényegi férfiasságát Krisztus férfi mivoltával azonosítják, amely pedig Isten apaságával is azonos. Betűhíven nincs a levélben, de ennek az új szexuális alapvetésnek a teológiai hangsúlyozása egyenesen katasztrofális. Nem csupán társítja Isten apaságát a férfi nemmel (ezt a képzettársítást az egyház mindig kerülte, még ha egyik-másik teológiai képe esetleg sugallja is egy férfi Isten nemző aktusát egy nőnemű teremtménnyel kapcsolatban), hanem átviszi a hangsúlyt az Egyház jegyesi szimbolizmusában a jelképi kapcsolatról a szexuálisra. Azaz Krisztus szerelme az ő jegyese, az Egyház iránt felnagyított szexualitásban fejeződik ki, amely a Vőlegény férfiasságával szoros kapcsolatban van. Ez pedig szörnyű következményekkel jár a női testre nézve, amely – távol van attól, hogy ez a teológia megerősítse – mintha az is bele volna írva ebbe a képbe.

Ezek után néhány oldalon keresztül a nők sajátos hivatásának és géniuszának leírása következik, majd a levél kijelenti, hogy „az imént említett nőies értékek elsősorban emberi értékek: az Isten képmásául teremtett férfi és a nő emberi állapota egy és oszthatatlan. A nők csak azért lehetnek ezen értékek reklámjai és kiváltságos jelei, mert közvetlen közelségben vannak ezekkel az értékekkel. Végso soron azonban minden ember, akár férfi, akár nő, arra van rendelve, hogy a másikért éljen. Ebből a szempontból az, amit nőiességnek neveznek, több mint a női nem egyszerű jelzője. Ez a szó ugyanis a másikért és a másik kedvéért való élet alapvető emberi képességét jelenti”.

A nők kizárását a pappá szentelésből ezekkel a szavakkal védelmezi: ez „nem akadályozza a nőket abban, hogy eljussanak a keresztény élet szívébe.” A nemek közti házastársi viszonyt az Egyház és Krisztus mint Jegyes és Vőlegény közötti viszony kifejezéseivel magyarázza, és ez azt jelenti, hogy „a nők arra hivatottak, hogy az összes keresztény számára mással nem helyettesíthető modelljei és tanúi legyenek annak, hogyan kell szerelemmel válaszolnia a Menyasszonynak a Vőlegény szerelmére”.

Korábban a levél elutasítja „a szexualitás új (homo- és heteroszexuális) modelljét, amelyet a feminizmussal társít. De nehéz elképzelni annál polimorfabb mintát, mint egy férfiakból és nőkből álló közösséget mint Krisztus jegyesét úgy, hogy ez a nőnemű Jegyes mindkét nembeli emberek gyülekezete (sőt, nők akár nem is kellenek beléje, hiszen misézhet egy tisztán férfiakból álló csoport is például), miközben a Vőlegény lényegileg és biológiailag is hímnemű. Hát ez nem éppen a legkiválóbb teológia, amely erősen félreérti a különbséget a biológiai szex és a szellemi gender között. Sőt, a férfi test válik a minden értelemben vett hímnemű helyévé, amelyet egyetlen nő – Mária – inspirál, aki az „Egyház elé helyezett tükör”. A nőiséget előbb gyarmatosítja a férfi mint Krisztus jegyese, és amióta Mária kialakította az ő egyedi anyai szerepét, a női test beleolvad az Egyház közösségébe mint „nő” ... Szentségi módon szólva, a nemi különbség nem is a férfi és a nő közötti nemi különbséget jelenti, hanem a férfi pap (aki Krisztust jelenti) és mindenki más közötti különbséget. Mi következik a levél állításából, hogy a fizikai szex nem különíthető el a gendertől, ha a feminin gendernek nincs szükségszerű kapcsolata a női testhez?

A nemek harca folytatódik, és a feministák meg a bíborosoké is csak olaj a tűzre.